

УДК 343.237

Ю. В. Абакумова

СУПЕРЕЧЛИВІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАК СПІВУЧАСТІ У ТЕОРІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Розглянуто суперечливі питання, що стосуються визначення поняття та об'єктивних і суб'єктивних ознак співучасті у злочині, а також питання щодо можливості співучасті у необережному злочині.

Законодавча конструкція статей Кримінального кодексу України є такою, що припускає вчинення злочину одною особою. Однак злочин може бути вчинений двома або більше особами. В останньому випадку за наявності визначених ознак виникає співучасть у злочині.

Та чи завжди такі злочинні акти варто визнавати співучастю? Яким вимогам вони мають відповідати? Які форми і види має співучасть? Як кваліфікувати дії співучасників під час вчинення різних злочинів? Ці та інші запитання виникають у теорії і в практичній діяльності при зіткненні зі злочинами, вчиненими декількома особами.

У наш час злочини, вчинені у співучасті, набувають все більш значного поширення, однак їх небезпека обумовлена не лише чисельною динамікою, але також і якісними причинами, зокрема:

- у злочинну діяльність втягуються водночас декілька осіб;
- спільною участю в злочині декількох осіб заподіюється, як правило, більша шкода інтересам особистості і держави;
- різний досвід і практичні навички співучасників злочину дозволяють більш чітко і якісно підготувати і виконати його, залишивши мінімальну кількість слідів на місці події, що ускладнює розкриття і подальше розслідування таких злочинів;
- ускладнене розкриття злочинів, вчинених у співучасті, породжує у злочинців почуття безкарності, підштовхує їх до вчинення нових злочинів, сприяє залученню в злочинну діяльність нових співучасників.

Істотний внесок у вирішення проблем співучасті зробили С. В. Бородін, Ф. Г. Бурчак, В. М. Биков, Р. Р. Галіакбаров, П. І. Грішаєв, Л. Д. Гаухман, Н. Д. Дурманов, Г. А. Крігер, М. І. Ковальов, А. С. Міхлін, А. В. Наумов, А. А. Піонтковський, А. О. Пінаєв, А. Н. Трайнін, П. Ф. Тельнов, Т. В. Церетели, М. Д. Шаргородський та інші вчені. Багато авторів тією чи іншою мірою торкалися цього питання, причому кожний давав своє, але таке, що хоч трохи відрізняється від інших, визначення (а також своє бачення об'єктивних і суб'єктивних ознак)

співучасті. Разом з тим більшість із зазначених авторів спиралися у своїх дослідженнях на застаріле законодавство і практику його застосування або ж розглядали окремі загальні питання інституту співучасті. Отже, хоча протягом багатьох років у науці кримінального права інституту співучасті у злочині приділялася підвищена увага, на сьогодні питання про його сутність не можна назвати остаточно вирішеним.

Згідно зі ст. 26 Кримінального кодексу України [1] (далі – КК України) співучастю визнається умисна спільна участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину. Тобто співучастю може бути тільки навмисна діяльність двох чи більше осіб (які відповідають ознакам суб'єкта злочину, передбаченим ст. 18 КК України), спрямована на вчинення злочину, а отже, і досягнення злочинного результату. Звідси логічно випливає те, що така діяльність повинна бути спрямована на вчинення саме умисного злочину, оскільки тільки при умисній формі провини злочинець повною мірою усвідомлює всю суспільну небезпеку свого діяння, припускає настання породжуваних ним злочинних наслідків і бажає або свідомо припускає їх.

Разом з тим, ще з початку минулого століття і дотепер з цього приводу висловлюються різні точки зору. Так, Н. Д. Сергієвський, А. Н. Трайнін та інші дослідники припускали наявність співучасті при вчиненні необережних злочинів, тобто так зване «необережне співвиконавство» [2, 3].

У деяких виданнях об'ґрунтовувалася, в певний історичний період, доцільність об'єктивного зобов'язання («об'єктивного вменення») в інституті співучасті, тобто притягнення особи до кримінальної відповідальності як співучасника на підставі лише того, що вона виконувала, без необхідного усвідомлення (тобто інтелектуального та вольового моменту провини), дії або ж припускала бездіяльність, що становлять об'єктивну сторону складу злочину, передбаченого Кримінальним кодексом [4, с. 84].

Однак у науці існує й інша точка зору, що набула найбільшого поширення в теорії кримінального права та на практиці, відповідно до якої неможливе визнання «необережного співвиконавства (співзаподіяння)» співучастю, оскільки воно не утворює провини, тобто усвідомлення реальності суспільної небезпеки і протиправності своїх дій, чіткого передбачення конкретних суспільно небезпечних наслідків, бажання чи свідомого припущення їх настання [4].

Саме тому визнання співучастю необережного співвиконавства, на думку цієї групи авторів, тягло б за собою на практиці «об'єктивне зобов'язання», тобто відповідальність не за їхню провину, а за фактичні дії. При цьому, визнавши таке співви-

конавство співучастю, необхідно визнати також і можливість організації, підбурювання та пособництва у здійсненні необережного злочину. А це призвело б до розширеного тлумачення кримінального закону на практиці і до притягнення невинних (а лише причетних, за зовнішньо-дійовими ознаками) осіб до кримінальної відповідальності.

На наш погляд, якщо особа сама не припускала вчинити злочин і не бажала цього, то вона не може навмисно організувати, підбурювати чи здійснювати пособництво виконавцю у вчиненні злочину. Саме тому існуюча кримінально-правова практика йде шляхом визнання співучасті тільки в умисних злочинах. Таким чином, першою ознакою співучасті, на наш погляд, є наявність наміру декількох осіб на вчинення навмисного злочину.

Саме тому інститут співучасті можна розглядати як такий, що є пов'язаний не стільки з процедурою кваліфікації конкретного злочинного діяння, скільки з юридичною оцінкою ступеня його суспільної небезпечності та ступеню провини окремої особи.

«Навряд чи можна погодитися з тим, – справедливо відзначає у зв'язку з цим М. І. Ковальов, – що злочини, вчинені і однією, і декількома особами, є однаковими за своєю суспільною небезпечністю тільки на тій підставі, що цими злочинами буде заподіяно той самий злочинний результат. Інша річ, що розмір покарання співучасникам не може виходити за рамки санкції відповідної статті, але це щось інше, що не має прямого відношення до оцінки міри небезпечності конкретного діяння. Важливе значення має і та обставина, що у співучасті наслідки заподіюються свідомо. Отже, злочин, вчинений у співучасті декількома особами, зобов'язує суд підійти до його оцінки з погляду підвищеної небезпеки цього злочину в порівнянні з оцінкою аналогічного діяння, вчиненого однією особою» [5, с. 4].

В той же час виникає питання, а як же бути з кримінальною відповідальністю осіб у разі необережного співзаподіяння? В такій ситуації кожен із співвиконавців має нести самостійну кримінальну відповідальність за конкретно вчинені ними дії та наслідки, що настали в результаті цих дій.

У ст. 29 КК України вказано на правила кваліфікації при вчиненні злочину у співучасті і відповідальності співучасників. Відповідно до неї виконавець (співвиконавець) підлягає кримінальній відповідальності за статтею Особливої частини Кримінального кодексу України, яка передбачає вчинений ним злочин. У свою чергу, організатор, підбурювач та пособник підлягають кримінальній відповідальності за відповідною частиною ст. 27 і тією статтею (частиною статті) Особливої частини Кри-

мінального кодексу України, яка передбачає злочин, вчинений виконавцем.

Таким чином, можна сказати, що співучасть сама по собі не створює яких-небудь особливих підстав для кримінальної відповідальності, тобто вона не є самостійним складом злочину. Цією підставою є тільки передбачений Особливою частиною КК України склад злочину, вчинений у співучасті. Тобто співучасть може бути наявною тільки в конкретному складі злочину, передбаченому Особливою частиною КК України (а якщо спиратися на викладене вище, – у складі умисного злочину).

Звідси випливає друга ознака співучасті – підставою кримінальної відповідальності при співучасті є склад навмисного злочину, передбачений статтею Особливої частини КК України. Тому для організатора, підбурювача і пособника, якщо вони одночасно не були співвиконавцями злочину, необхідним є посилення як на статтю Особливої частини, так і на ст. 27 КК України.

Оскільки підставою кримінальної відповідальності співучасників є склад злочину, передбачений статтею Особливої частини КК України, то необхідно, як і для складу злочину, вчиненого однією особою, виділити об'єктивну і суб'єктивну сторони, інакше кажучи, об'єктивні і суб'єктивні ознаки співучасті у злочині.

Зовнішнім проявом співучасті є визначена кримінальним законом вимога вчинення злочину двома і більше особами спільно. Звідси випливають дві базові ознаки об'єктивної сторони співучасті. Першою з них є участь у злочині двох і більше осіб. При цьому кожен зі співучасників має відповідати вимогам закону, що висуваються до суб'єктів злочину, тобто бути осудним і досягти віку притягнення до кримінальної відповідальності (ст. 18, 19, 22 КК України).

Дотримання цих умов для кожного співучасника є важливим положенням, оскільки на практиці зустрічаються випадки, коли правопорушник використовує для досягнення злочинного результату малолітніх чи неосудних осіб, тобто має місце так зване «посереднє виконавство» або ж «посереднє заподіяння шкоди». Однак остаточного і чіткого законодавчого розв'язання вказана проблема в КК України не одержала. У теорії і на практиці це питання розв'язується через притягнення до кримінальної відповідальності такого правопорушника, як виконавець злочину без ознак співучасті, незалежно від його фактичної ролі в підготовці і здійсненні злочину.

Другою об'єктивною ознакою співучасті є спільна діяльність. Спільність як прояв об'єктивної сторони співучасті містить у собі три наступних ознаки:

1. Злочин вчинюється спільними зусиллями всіх співучасників. Кожен із співучасників, з огляду на свій досвід, знання, практичні навички і конкретну обстановку, може виконувати під час здійснення злочину різні функції, більшою або меншою мірою визначені диспозицією відповідної статті Особливої частини КК України. Однак, при цьому, саме дії всіх співучасників у цілому призводять до вчинення злочину.

2. Сумісність також означає, що наслідок, який досягається в результаті вчинення злочину, є єдиним, неподільним, спільним для всіх учасників. За даний злочинний результат несуть відповідальність усі співучасники, незалежно від тієї ролі, яку кожен з них виконував у злочині, і частки отриманої за це винагороди.

Притягнення до кримінальної відповідальності учасника спільного злочину може відбуватися лише на тій підставі, що його дії (бездіяльність) були необхідними для спричинення єдиного злочинного результату, становили певний внесок у його досягнення [1, с. 246].

3. Сумісність при співучасті означає, нарешті, що між діями всіх співучасників і тим злочином, що безпосередньо вчинив виконавець, є наявним необхідний причинний зв'язок, оскільки спільний результат досягається лише за допомогою свідомої діяльності виконавця.

Однак одних зовнішніх ознак, на наш погляд, не достатньо для того, щоб зробити висновок про наявність співучасті у злочині, оскільки ці ознаки мають бути тісно пов'язані з внутрішніми. Внутрішні ознаки співучасті, тобто суб'єктивні, впливають з тексту закону: «...умисна спільна участь декількох суб'єктів... у вчиненні умисного злочину» [1, ст. 26].

Отже, можна виділити дві наступні ознаки: по-перше, співучасть є можливою лише при вчиненні навмисних злочинів, про що вже йшлося вище, що звільняє нас від необхідності детального розгляду цієї ознаки. Доцільно лише відзначити, що в ряді літературних джерел [7; 8] цю ознаку відносять до суб'єктивних ознак і окремо не розглядають.

На наш погляд, її можна виділити в самостійну групу ознак, оскільки вона дає якісно самостійну характеристику співучасті, відтинаючи від неї велику групу необережних злочинів.

Другою суб'єктивною ознакою є те, що не тільки сам злочин має бути умисним, але і всі співучасники також повинні діяти під час його вчинення умисно.

Діяти умисно насамперед означає, що між співучасниками є спільний задум (намір), тобто існує угода щодо вчинення конкретного умисного злочину, і кожен з них, виражаючи свою зго-

ду на його здійснення у співучасті з іншими, впевнений, що вони також згодні вчинити злочин саме у співучасті.

Йдеться, отже, про відповідне нормативно-правове уточнення, яке випливає із тлумачення ст. 26 КК України: умисність злочину, вчиненого у співучасті, означає розробку учасниками спільного плану дій щодо досягнення спільного злочинного результату. При цьому для кваліфікації не має значення, чи було подібний план розроблено заздалегідь, чи він виник під час безпосереднього контакту між співучасниками вже на місці вчинення злочину. Часові рамки злочинної «угоди», з точки зору правозастосування, істотного значення не мають. Проте має істотне значення саме усвідомлення (інтелектуально-вольове) кожним співучасником власного внеску в досягнення спільного злочинного результату.

Об'єктивним проявом такої згоди співучасників і є їхні спільні дії по здійсненню злочину. Тому угода є обов'язковою ознакою будь-якої співучасті. Можливими є різні варіанти досягнення такої угоди. Це може бути попередня усна домовленість на вчинення злочину, розподіл ролей між співучасниками і оплата їхніх дій; обмін письмовою інформацією про способи здійснення злочину, час, місце та шляхи прибуття і відходу з місця злочину; використання радіо чи телезв'язку, домовленість конклюдентними діями (мімікою, жестами і т. ін.). Тобто така домовленість може торкатися конкретних моментів, пов'язаних з об'єктивною стороною злочину, а може мати, деякою мірою, абстрактний характер.

Подібна угода може виникнути як до моменту вчинення злочину, так і в процесі його здійснення, але в обов'язковому випадку – до закінчення виконання об'єктивної сторони. Рідше мають місце ситуації, коли під час вчинення злочину один співучасник «не заперечує», якщо до нього приєднується інший співучасник, сприяючи виконанню об'єктивної сторони злочину, а останній діє з «мовчазної згоди» першого. Необхідно визнати, що в такій ситуації ми також зіштовхуємося зі своєрідним різновидом співучасті, оскільки обоє злочинців усвідомлюють, що діють спільно і принаймні більш-менш узгоджено. У даному випадку за домовленість виступає саме така мовчазна згода обох учасників злочину. Однак при цьому кожен із співучасників повинен розуміти характер дій іншого учасника, а також усвідомлювати свою участь у вчиненні саме навмисного злочину спільно з іншою особою.

Оскільки встановлено, що у співучасників має бути намір на вчинення спільного злочину, необхідно проаналізувати його інтелектуальний та вольовий моменти.

Особливість інтелектуального моменту наміру співучасника, як уже зазначалося вище, полягає в тому, що він усвідомлює суспільну небезпечність не тільки вчиненого ним особисто діяння, але й суспільну небезпечність діяння, вчиненого виконавцем. Більше того, він передбачає, що в результаті їхніх спільних дій настане суспільно небезпечний наслідок, тобто усвідомлює причинний зв'язок між діями кожного співучасника, що веде в остаточному підсумку до настання спільного для всіх злочинного результату.

Виконуючи у процесі вчинення злочину ту чи іншу роль, кожен співучасник розраховує, що інший також виконає обговорені функції. Саме спільне виконання ними своїх ролей, за розрахунком і передбаченням співучасників, приведе до настання злочинного результату.

Отже, підбиваючи підсумок щодо інтелектуального моменту співучасті, необхідно констатувати, що співучасник має бути обізнаним про злочинні наміри чи злочинні дії кожного, в першу чергу, виконавця, оскільки дії останнього саме і визначають закінчений склад злочину.

При цьому, варто звернути увагу на те, що, на відміну від дій виконавця, про дії інших учасників злочину, їхню особистість і т. д. співучасники можуть бути проінформовані лише в загальних рисах або взагалі не проінформовані.

Наприклад, при здійсненні вбивства співвиконавці можуть знати інформацію загального характеру, що один з охоронців жертви, яку вони мають намір вбити, відкриє входні двері запасного входу в офіс, де знаходиться потерпілий, і не більше. Також всією повнотою і поінформованістю про дії співучасників можуть не володіти пособники і підбурювачі (у тому випадку, якщо вони одночасно не є організаторами або співвиконавцями злочину).

Що ж стосується організатора, то він охоплює наміром діяння кожного співучасника, їхню взаємозалежність між собою та причинний зв'язок з майбутніми злочинними наслідками. Якщо ж дії когось зі співучасників будуть виходити за межі наміру організатора, то тут необхідно вже вести мову про ексцес виконавця [9, с. 87].

У випадку, якщо виконавець чи група співучасників не доводять до відома якої-небудь особи відомості про фактично підготовлений ними злочин (злочини) і використовують її практичні навички, знання чи матеріальні засоби з метою полегшення вчинення злочину, неможливо вести мову про співучасть такої особи у злочині.

Такі ситуації особливо часто можуть зустрічатися на стадіях готування чи замаху на злочин, коли злочинці підшуковують чи

приспосовуюють знаряддя і засоби вчинення злочину за допомогою різних осіб, не посвячуючи останніх у деталі щодо дійсних злочинних цілей, вишукують можливість проникнення на місце злочину і т. ін.

Вольовий момент наміру при співучасті полягає у бажанні настання наслідків. Співучасники бажують настання тих наслідків, які мають настати в результаті дії (бездіяльності) виконавця. Причому закон (ст. 26 КК України) не обмежує у видах наміру при співучасті. Він може бути як прямим (що найчастіше і відбувається), так і непрямим [10, с. 237–242].

Деякі вчені-криміналісти висловлюють думку, що намір при співучасті може бути тільки прямим [11]. Чи можна погодитися з таким твердженням?

У практичній діяльності працівники правоохоронних органів часто стикаються із ситуаціями, коли кілька співучасників вчиняють злочин з непрямым наміром, і постає питання про кваліфікацію їхніх дій як вчинених у співучасті або без неї.

Можна навести наступний приклад. Група підлітків з чотирьох чоловік познайомилася з громадянином Т., після чого розпивала з ним алкогольні напої. Вирішивши, що випитого спиртного недостатньо, підлітки дали гроші своєму новому знайомому і запропонували йому купити ще горілки. Останній якийсь час був відсутній на місці, а після прибуття повідомив, що не зміг придбати спиртного. Обравши цей малозначний привід для побиття, підлітки стали по черзі наносити кулаками і ногами удари громадянину Т. по голові і різних частинах тіла. Від отриманих тілесних ушкоджень громадянин Т. помер на місці події через декілька годин після побиття.

У процесі слідства всі обвинувачувані на допиті пояснили, що не замислювалися про участь у побитті інших осіб, не мали наміру вбивати громадянина Т. і не бажали його смерті, хоча розуміли, що, наносячи йому тривалий час численні удари кулаками і ногами в життєво важливі органи тіла, могли заподіяти громадянину Т. несумісні з життям тілесні ушкодження і вбити його в такий спосіб.

З даного прикладу видно, що розмежувати дії вказаних осіб і визначити, від чийх саме дій настала смерть потерпілого, неможливо. Такі наслідки є результатом спільних дій обвинувачених, які діяли з непрямым наміром на вбивство.

Якщо погодитися з твердженням, що злочини у співучасті можуть вчинюватися тільки з прямим умислом, то постає питання, кого саме притягати до кримінальної відповідальності і за якими статтями КК України кваліфікувати їх дії.

Отже, якщо виключити непрямий намір при співучасті, то в цілому ряді випадків дії співвиконавців, всупереч закону, не

будуть визнаватися співучастю у злочині, а ця ознака у великій групі статей Особливої частини КК України є кваліфікуючою і, крім того, згідно з ч. 2 ст. 67 КК України (що стосується організованої групи або групи, що діяла за попередньою змовою) – обставиною, яка обтяжує кримінальну відповідальність.

Однак слід відзначити, що на практиці зустрічаються ситуації, коли одна особа використовує необережні дії іншої з метою вчинити навмисний злочин. Постає питання про кваліфікацію цих дій і наявність у них співучасті. Наприклад, злодій, скориставшись неуважністю матеріально-відповідальної службової особи, яка не замкнула склад, проник туди і вчинив розкрадання майна у великих розмірах. Можна припустити, що в зазначеному прикладі вбачається посереднє виконавство. В такій ситуації дії особи, яка навмисно домагається заподіяння збитків чи шкоди з використанням необережних дій іншої особи, варто кваліфікувати як навмисний злочин, а дії особи, яка виявила злочинну необережність – як необережний злочин, не враховуючи таку ознаку, як співучасть.

Отже, підбиваючи підсумок, можна зробити висновки, що співучасть у злочині повинна відповідати наступним основним ознакам:

по-перше, співучасть може бути наявною тільки при вчиненні навмисних злочинів і не може бути наявною у злочинах необережних. Наявність співучасті в необережних злочинах виключається саме з мотивів уникнення об'єктивного зобов'язання в кримінальній відповідальності, що може призвести до відповідальності без провини;

по-друге, підставою для кримінальної відповідальності співучасників є тільки склад злочину, передбачений Особливою частиною КК України, а для організатора, підбурювача і пособника необхідним є посилення, до того ж, на відповідну частину ст. 27 КК України, якщо вони одночасно не були виконавцями або співвиконавцями даного злочину.

Крім того, співучасть характеризується наявністю об'єктивних та суб'єктивних ознак. До об'єктивних ознак співучасті необхідно віднести:

а) участь у злочині двох і більше осіб, кожна з яких має відповідати вимогам суб'єкта злочину, тобто бути осудною і досягти віку притягнення до кримінальної відповідальності;

б) спільну діяльність співучасників зі вчинення злочину, що означає:

- вчинення злочину спільними зусиллями всіх співучасників;
- наслідок, досягнутий у результаті вчинення злочину, є єдиним, неподільним, спільним для всіх співучасників;

– між діями всіх співучасників і вчиненим виконавцем (співвиконавцем) злочином існує необхідний причинний зв'язок.

До суб'єктивних ознак співучасті необхідно віднести той момент, що не тільки сам злочин має бути умисним, але і всі співучасники повинні діяти під час його вчинення умисно (у співучасті не може бути співучасників, які діють з різними формами вини – одні навмисно, інші – з необережності). До того ж цей намір має бути спільним, тобто необхідною є згода всіх співучасників на вчинення злочину у співучасті. Крім того, умисел при співучасті має свій інтелектуальний і вольовий моменти, де:

а) інтелектуальний момент містить у собі усвідомлення кожним із співучасників суспільної небезпечності не тільки своїх дій (бездіяльності), але і дій інших співучасників, а також передбачення настання, у результаті цих спільних дій, суспільно небезпечних наслідків;

б) вольовий момент припускає наявність у всіх співучасників бажання настання суспільно небезпечних наслідків або байдужого до них ставлення, тобто вони можуть діяти при співучасті як з прямим, так і з непрямим умислом.

Співучасті також властива взаємна залежність між функціями спільно діючих осіб. Дії одного співучасника створюють умови, роблять можливим поліпшення діяння іншого співучасника. Дати правильну кваліфікацію єдиним суспільно небезпечним діям двох чи більше осіб, установити межі відповідальності кожного з них неможливо без визначення меж співучасті. Зовнішньою, об'єктивною межею співучасті слугує причинність. Необхідно встановити наявність причинного зв'язку між діями кожного із співучасників і злочинним результатом, що наступив.

Стаття 26 КК України, підкреслюючи обов'язковість умисної форми вини співучасників, не уточнює вид умислу. Вище ми дійшли висновку, що співучасть може бути як із прямим, так і з непрямим умислом (наміром), отже, можна було б припустити, що це правило поширюється не тільки на виконавців злочину, але й на пособників, організаторів і підбурювачів. Однак, вважаючи практично неможливим наявність непрямого умислу в організатора і підбурювача (оскільки умислом організатора повинні охоплюватися всі моменти, що стосуються вчинення злочину та дій співучасників, а суть діяльності підбурювача полягає у тому, що він саме викликає в іншої особи рішучість, бажання вчинити злочин (та бажає цього), що неможливо зробити з непрямим умислом або з необережності), з інституту співучасті у злочині неможливо виключити непрямий умисел, що стосується співвиконавця або пособника. При цьому варто

приєднатися до існуючої в науці кримінального права позиції, згідно з якою для співучасті необхідним є двосторонній суб'єктивний зв'язок, умисна спільність діяння, тобто усвідомлення кожним із співучасників тієї обставини, що злочин вчинюється не поодиночі, а спільно, і дії кожного інтегровані в досягнення спільного злочинного результату.

Список літератури: 1. Кримінальний кодекс України : закон України від 5 трав. 2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-14>. 2. Сергиевский Н. Д. Уголовное уложение. Часть общая / Н. Д. Сергиевский. – СПб. : Ч. изд-во Фанарин, 1902. – 667 с. 3. Трайнин А. М. Учение о соучастии / А. Н. Трайнин. – М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1941. – 158 с. 4. Гришаев П. И. Соучастие по советскому уголовному праву / П. И. Гришаев, Г. А. Кригер. – М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1959. – 256 с. 5. Ковалёв М. И. Соучастие в преступлении. – Ч. 2: Виды соучастников и формы соучастия в преступной деятельности / И. М. Ковалёв ; под ред. М. А. Ефимова. – Свердловск : Свердловск. юрид. ин-т, 1962. – 275 с. 6. Єфремов С. О. Причинний зв'язок як об'єктивна ознака співучасті у злочині / С. О. Єфремов // Альманах кримінального права : зб. ст. – Вип. 1 / відп. ред. П. П. Андрушко, П. С. Берзін. – К. : Правова єдність, 2009. – С. 224–249. 7. Бажанов М. И. Уголовное право Украины. Общая часть / Марк Игоревич Бажанов ; сост. В. И. Тютюгин. – Днепропетровск : Пороги, 1992. – 168 с. 8. Иншаков С. М. Криминология : учеб. для студ. юрид. ф-тов / С. М. Иншаков. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 674 с. 9. Тарарухин С. М. Квалификация преступлений в судебной и следственной практике / С. М. Тарарухин. – М. : Юрид. лит., 1995. – 206 с. 11. Бурчак Ф. Г. Учение о соучастии по советскому уголовному праву / Ф. Г. Бурчак ; Академия наук Украинской ССР, Институт государства и права. – К. : Наук. думка, 1969. – 220 с. 10. Ковитиди О. Ф. Виды соучастников и значение их классификации для квалификации преступления / О. Ф. Ковитиди // Актуальні проблеми держави і права. – Вип. 5. – 1998. – С. 237–242.

Надійшла до редколегії 21.09.2010

Рассмотрены спорные вопросы, касающиеся определения понятия, объективных и субъективных признаков соучастия в преступлении, также вопросы возможности соучастия в неосторожном преступлении.

Some issues concerning the concept's definition of the objective and subjective characters of complicity in the crime are examined. Some problems of the possibility of complicity in a careless crime are also examined.